

յուղացի Համբոյի տունը կռիվ էր ընկել:

ԳՀամբոն ուզում էր իր տասներկու տարեկան Գիքորին տանի քաղաք, մի գործի տա, որ մարդ դառնա, աշխատանք անի: Կինը չէր համաձայնում:
- Չեմ ուզում, իմ քորիկա էրեխին էն անիրավ աշխարհքը մի գցիլ, չեմ ուզում, լավիս էր կինը:

Բայց Համբոն չլսեց:

Մի խաղաղ առավոտ էր, մի տխուր առավոտ: Տանեցիք ու հարևանները եկան մինչև գյուղի ծերը, Գիքորի թշերը պաչեցին ու ճամփա դրին:

Քույրը՝ Չանին, լաց էր լինում, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկից ձայն էր տալի.
«Գիքո՛ւ, էդ ո՞ւլ ես գնում, հե՛ Գիքո՛ւ»:

Գիքորը շուտ-շուտ ետ էր նայում: Տեսնում էր դեռ գյուղի ծերին կանգնած են նրանք, ու մայրը գոգնոցով սրբում է աչքերը: Դարձյալ հոր կողքով վազում կամ առաջն էր ընկնում: Մին էլ ետ նայեց. գյուղը ծածկվել էր բլուրի ետև:

Այնուհետև Գիքորը ետ էր ընկնում:

- Արի հա՛, Գիքոր ջան, արի հա՛, հասանք հա՛,- որդուն կանչելով՝ գնում էր Համբոն՝ շալակին մի խուրջին՝ մեջը մի քանի հաց ու պանիր ու մի երկու դաստա թութուն:

Իրիկնապահին, երբ անց էին կենում սարերը, մի անգամ էլ երևաց գյուղը՝ հեռո՛ւ մշուշում:

- Ա՛յ, ապի, մեր տունն էն ա հա՛,- ցույց տվավ Գիքորը՝ մատը մեկնելով դեպի գյուղը, թեև տունը իսկի չէր երևում, ու անցան:

Առաջին իրիկունը դոնախ ընկան մի գյուղում: Տանտերը Համբոյի հին ծանոթն էր:

Դեղին սամովարը թշնում էր տախտի ծերին: Մի ջահել աղջիկ շրխկացնելով բաժակները լվանում ու թեյ էր շինում: Նա մի կարմիր սիրուն շոր ուներ հագին: Գիքորն էնտեղ մտքումը դրեց, որ երբ քաղաքում փող աշխատի, իրենց Չանի համար մի էն տեսակ շոր դարկի:

Իրիկնահացից ետը տանտերն ու Համբոն թինկը տված, չիբուխ քաշելով, զրուց էին անում: Խոսեցին Գիքորի մասին: Տանտերը գովեց Համբոյին, որ չարչարվում էր՝ որդուն մարդ շինի: Հետո սկսեցին խոսել կովի վրա, հացի թանկության վրա, բայց Գիքորը շատ էր հոգնած, քունը տարավ:

Մյուս օրը քաղաք մտան: Գնացին ծերունի թավաչու մոտ: Առավոտը քա-

զարն իջան:

- Բիճա՛, էդ էրեխին ծառա ես տալո՞ւ,- խանութի ներսից հարցրեց մի վաճառական:

- Հրամանք ես,- ասավ Համբոն ու Գիքորին էն կողմը հրեց:

- Բեր ինձ տո՛ւր, ես կբռնեմ,- առաջարկեց վաճառականը:

Նրան ասում էին բազազ Արտեմ:

2

Համբոն քաղաքում Գիքորին ծառա տվավ բազազ Արտեմի տանը: Պայմանն էն էր, որ Գիքորը պետք է տունը մաքրեր, ամանները լվանար, ոտնամանները սրբեր, դուքանը բաժին տաներ ու ես տեսակ մանր ծառայություններ, մինչև մի տարի:

Մի տարուց ետը բազազը նրան պետք է տաներ դուքան, շիներ դուքանի «աշկերտ», ու էսպես Գիքորը պետք է բարձրանար:

- Հինգ տարի դեռ փող չեմ տալ,- ասավ բազազը պայմանը կապելիս:- Թե դրուստը կուզես, դեռ դու պետք է տաս, որ քու որդին բան է սովորելու: Ախար իսկի բան չգիտի...

- Որտեղի՞ց գիտենա, խազեին ջան,- պատասխանեց Համբոն,- որ գիտենար՝ էլ ո՞ւր կբերեի, ես էլ բերել եմ, որ բան սովորի...

- Կսովորի, ամեն բան կսովորի: Էնպես սովորի ո՞ր... Ձեր կողմերից էն Նիկոլն ինչ է, որ իրեն համար դուքան ունի բաց արած, նա էլ ինձ մոտ է մարդ դառել: Ամա վերջում մի ջուխտ չայի գդալ ու մի քանի բան գողացավ...

- Չէ՛, խազեին ջան, սա գողանալ չի: Որ էդպես բան անի, կգամ կռնիցը կբռնեմ, էն Քուռը կզցեմ:

- Հա՛, որ ձեռք հալալ է՝ մարդ կդառնա:

- Իմ դարդն էլ էն ա, աղա ջան, որ մարդ դառնա. լեզու սովորի, գրիլ-կարդալ սովորի, նստիլ-վերկենալ սովորի, մարդ ճանաչի, որ աշխարհքումն ինձ նման խեղճ ու զուրկ չմնա... Ինքն էլ աչքաբաց էրեխա ա, մեր գեղական շկուումն էլ գրաճանաչ ա էլել, գրի սևն ու սպիտակը ջոկում ա: Ամա աղաչանքս էն ա, որ լավ մտիկ անեք, դարիք էրեխա ա, քորփա ա ...

Բազազը Համբոյին միամտացրեց ու դուրս գնաց՝ բարձր ձենով հրամայելով.

- Չա՛յ բերեք, հա՛ց բերեք սրանց համար...

3

Հեր ու որդի նստած էին բազազ Արտեմի խոհանոցում:

- Դե՛, հիմի դու գիտես, Գիքո՛ր ջան, տեսնեմ՝ ինչ տեսակ տղա ես դուրս գալի... Հենց պետք է անես, որ... ես ի՞նչ գիտեմ... ո՛վ տեր Աստոծ...- հառաչեց Համբոն ու չիբուխը լցրեց:

Այնինչ Գիքորը չորս կողմն էր դիտում:

- Ապի՛, սրանք բուխարի չունե՞ն:
- Չէ, սրանցը փեչն ա, ա՛յ էն ա փեչը...
- Կալ էլ չունե՞ն:
- Սրանք քաղաքացի են, գեղացի հո չեն, որ կալ կալսեն:
- Բա որտեղի՞ց են հաց ուտում:
- Փողով առնում են ուտում: Հացն էլ են փողով առնում, եղն էլ, կաթն էլ, մածունն էլ, փետն էլ, ջուրն էլ...

- Վա՛...

- Բա՛, սրան Թիֆլիզ կասեն: Դու հլա դոչաղ կաց, դեռ շատ բան կիմանաս:
- Ապի, սրանք ժամ ունե՞ն...
- Ունեն, բա՛ս, սրանք էլ մեզ նման հայ քրիստոնյա են: Մտիկ արա, հա՛, ձեռնաքաշություն չանես: Կարելի ա քեզ փորձելու համար փող վեր կգցեն, մոտենաս ոչ: Թե վերցնես էլ, տար ասա. «Խանո՛ւմ, ես ի՞նչ փող ա, էստեղ վեր ընկած էր. աղա՛, ես բանն էստեղ գտա», թե չէ...

- Էստեղ էլ պրիստավ կա՞ որ...

- Կա, բա՞ս... Վախտ ու անվախտ դես-դեն չընկնես, ձեռդ ընկած փողը քոռուփուչ չանես, հազար ու մի պակասություն ունենք: Քեզ էլ լավ պահի, գիշերները բաց չլլես, մրսես ոչ... Մի-մին եկողի հետ գիր դարկի...- մերթ-մերթ չիբուխը բերանից հանելով՝ որդուն խրատում էր Համբոն: Այնինչ Գիքորը ննջում էր:

- Հացի կտորտանքն ու քարթուն կտան, կերակուրի թերմացքը կտան, շատ անգամ էլ իրենք կուտեն, քեզ տալ չեն, բան չկա, ծառայի կարգն էդ ա... Օրեր են, կմթնեն, անց կկենան...

Շարունակում էր հերն իր խրատը, բայց Գիքորը, հորը թինկը տված, քնել էր արդեն:

Էն երկու օրը նա էնքան բան էր տեսել, ես ու էն կողմը նայել, որ հոգնել էր բոլորովին:

Մրգով լիքը խանութները, դեզերի նման դարսած գույնզգույն չթերը, տեսակ-տեսակ խաղալիքները, ուսումնարան գնացող կամ դարձող երեխաների խմբերը, իրար ետևից սլացող կառքերը, ուղտերի շարքերը, կանաչի բարձած ավանակները, թաքախները գլխներից կինտոնները... Էս ամենի գոռոցն ու զնգոցը, աղմուկն ու աղաղակը իրար խառնված՝ դժվժում էր նրա գլխում: Եվ նա հոգնել էր ու հորը թինկը տված քնել:

Էս ժամանակ բազազն ու իր կինը վիճում էին ներսը: Կինը տրտնջում էր, որ

ծառան խամ էր, նոր սարիցն եկած, վայրենի, իսկ մարդն ուրախ էր, որ մի քանի տարով անվարձ ծառա էր գտել:

- Կտվորի, հո եղպես չի՞ մնալ,- ասում էր նա կնոջը:

- Կտվորի, որդի՛, սիրտդ շուտ մի՛ բերի,- խնդրում էր բազազի պառավ մայրը:

Բայց տիկին Նատոն չէր համոզվում: Նա արտասովորով անհոծում էր իր բախտը:

4

Գիքորը մենակ նստած էր բազազ Արտեմի խոհանոցում: Նա արդեն ծառայության մեջ էր:

Խազեհին հին գլխարկը մինչև ականջները կոխած գլուխը, հին ոտնամանները ոտներին, մի մավի բլուզ էլ հագին, էսպես ոտից գլուխ փոխված՝ նա նստած էր խոհանոցում ու միտք էր անում, թե ընչի՛ եկավ իրենց գյուղից, որտե՛ղ է ընկել, հիմի ի՛նչ պետք է անի...

Էս ժամանակ ներս մտավ տիկին Նատոն:

Գիքորը տեղը նստած էր:

Տիկինը մի բան ասավ: Գիքորը լավ չլսեց, թե չհասկացավ:

- Բե՞զ չես ասում, տո արջի՛ քոթոթ:

Գիքորը շփոթվեց, քրտնեց. մին ուզեց հարցնի, թե ի՛նչ է ասում, մին էլ սիրտ չարավ: Աղջիկ պարոնը բարկացած դուրս գնաց:

- Ը՛հ, հողեն ձեր գլուխը, որ վայրենի եք ու գալիս եք մարդի գլխի խաթա դառնում... Ես բան եմ ասում, սա տեղիցն էլ ժած չի գալի, ձեն էլ չի հանում...

- Վերջացավ,- անցավ Գիքորի մտքովը:- Բայց ի՛նչ շուտ վերջացավ... ի՛նչ վատ վերջացավ... Հիմի ես ի՞նչ անեմ... հերս էլ գնաց...

Եվ ամեն բան նա վերջացած էր համարում՝ երբ իրեն-իրեն խոսելով ներս մտավ սև շորերով բարի պառավը՝ բազազի մերը:

- Որ աղջիկ պարոնը ներս է գալի, տեղիցդ ընչի՞ չես կանգնում, որդի՛,- խրատում էր նա Գիքորին.- որ բան եմ հարցնում, ձե՛ն հանի... ո՞նց կրլի եղպես...

Պառավին դեղի էին ասում:

Դեղին սովորեցնում էր Գիքորին, թե ի՛նչ պետք է անի, ինչպե՛ս սամովարը զցի, ոտնամանները սրբի, շոտկը բռնի, ամանները լվանա...

Բացի պառավ դեղին, ամենքը նեղացնում էին նրան:

Բազազի «դուքանի աշկերտներն» էլ շարունակ ծաղրում էին նրան, «քիքի» էին կանչում, քիթը քաշում, գլխին խփում, գլխարկը կոխում ականջները:

Բայց էս բոլորը տանելի բաներ էին:

Անտանելին էն էր, որ նա չէր կարողանում քաղցին դիմանալ: Իրենց տանը,

- Քեզ հարցնում են՝ տա՞նն է, թե չէ,- բարկացավ պարոնը:

- Բան ունե՞ք:

Էս աղմուկի վրա տիկինը դուրս եկավ:

- Քրքրվես դու, գնա դուռը բա՛ց արա, շո՛ւտ,- ճչաց ու սկսեց անիծել Գիքորին և իր ամուսնուն: Բայց շուտով հյուրերն երևացին, և նա ժպտալով դիմավորեց:

- Ա՛ բարև, բարև... Էս ո՞ր խաչիցն էր, ինչպե՞ս է, որ մտաբերեցիք...

- Էս որտեղի՞ց եք գտել,- ոտից գլուխը Գիքորին չափելով՝ հարցրեց պարոնը, իսկ տիկինները շարունակ ծիծաղում էին:

- Ի՞նչ եք նախանձում, կուզեք՝ ձեզ տանք,- կատակի տվավ տիկինն, ու հյուրերը խնդալով ներս մտան:

Գիքորին շտապով մի տեղ ուղարկեց ու նրանց ետևից իսկույն ներս մտավ և տիկին Նատոն:

Իրար առողջություն հարցնելուց ետը հյուրերն սկսեցին պատմել իրենց ներս մտնելու պատմությունը, և դուրս եկավ մի ահագին պատմություն:

- Օ՛ ֆ, սիրտս մաշել է,- գանգատվում էր տիկին Նատոն.- թե իմանաք՝ ինչ եմ քաշում ես դրա ձեռիցը: Ասում եմ՝ դուրս անենք կորչի, բայց դե Արտեմի բնավորությունը գիտեք, էլի, ասում է՝ մեղք է, գեղացի երեխա է, թող կենա, մի կտոր հաց է, ուտի, կսովորի... Ախր, էլ ե՞րբ... սիրտս մաշեց...

- Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ, էդ ծառաների բանն էլ մի՛ ասի,- էս ու էն կողմից սկսեցին բողոքել տիկին հյուրերը:

Մի կես ժամ խոսեցին դեսից-դենից, ծառաներից, քաղաքի նորություններից: Հենց էդ խոսակցության ժամանակ ներս մտավ քրտնած Գիքորը:

- Աղջի՛կ պարոն, միրգը բերի:

- Հա՛, լավ, գնա՛,- հրամայեց տիկինը՝ կարմրելով, իսկ հյուրերն սկսեցին ծիծաղել:

- Աղջի՛կ պարոն, խազեինն ասում էր՝ բալը թանկ ա, հարկավոր չի...

Էս խոսքերի վրա հյուրերից ոմանք պոռթկացին ու թաշկինակով բերաններից հույս տվին, ոմանք էլ տանտիկնոջ խայտառակությունը ծածկելու համար վկայեցին, թե իրավ բալը շատ թանկ է, էս ժամանակին ով է բալն առնում: Ապա սկսեցին հանդիմանել, թե ի՞նչ հարկավոր է միրգը, հո ուտելու համար չեն եկել, ի՞նչ են նեղություն քաշում...

Տանտիկինը, մինչև ականջակոթերը կարմրած, աշխատում էր մի կերպ եղածն ուղղի:

- Ով գիտի՝ ի՛նչ է ասել, չի հասկացել էս հիմարը:

- Ով սուտ ասի՝ գետինը մտնի,- երդվեց Գիքորը, ու ամեն բան լրացավ:

երբ սովում էր, գնում էր տաշտիցը հաց էր առնում, կճուճիցը պանիր էր հանում, ուտելով գնում խաղալու, կամ թե չէ՝ փեշն էր դնում, գնում հանդը: Երբ ուզում էր՝ մի ծառի տակի կամ աղբրի վրա նստում էր, ուտում:

Հիմի էստեղ ուրիշ տեսակ էր: Ինչքան էլ սոված լիներ՝ պետք է սպասեր մինչև ճաշի ժամանակը գար, էն էլ ամենքն ուտեին, հետո ինքը: Էդ անիծած ժամանակն էլ էնքան ուշ էր գալի, որ խեղճի սիրտը քամ էր ընկնում, թրթռում:

Մին, երկու, տասը համբերելուց ետը նա սկսեց չորս կողմն աչք ածել խոհանոցում, թե արդյոք մի բան չի գտնիլ ուտելու, որ սիրտը կանգնեցնի, մինչև ճաշի ժամանակը գա:

Սկզբում ինչ գտնում էր՝ չոր հացի փշրանք, կրծած ոսկոր թե ուրիշ բան, զգում էր բերանը: Մի քիչ հետո մտածեց խոհանոցի պահարանները որոնել: Ապա թե սովորեց կերակուրի պղնձից կիսեփ մսի կտոր դուրս քաշել...

Բայց եթե նկատեի՞ն...

Ի՞նչ վատ բան դուրս կգար...

Եթե նկատեի՞ն...

Հապա ի՞նչ անես...

Թողնե՞ս, փախչե՞ս...

Եվ Գիքորն սկսեց մտածել փախչելու մասին:

Բայց ո՞նց փախչես, ո՞ր կողմը փախչես. մենակ, ճամփա չգիտես, մարդ չես ճանաչում... իսկ հերը...

Էնքան չարչարվեց, խոսեց, խրատեց՝ «Օրեր են, որդի, կմթնեն, անց կկենան...»:

Եվ ահա Գիքորի գլխում հնչում է հոր խանձված ձեռը՝ «Օրեր են, կմթնեն, անց կկենան... անց կկենան...»:

5

Չանգը տվին:

Գիքորը վեր թռավ: Ասել էին, թե երբ Չանգը տալիս են, գնա տեսնի՝ ով է, ինչ է ուզում: Նա դուրս եկավ, պատշգամբից նայեց, տեսավ՝ մի պարոն ու մի քանի տիկին դռան առաջ կանգնած:

- Էդ ո՞վ եք, հե՛յ,- ձայն տվավ վերևից:

Ներքևից վերև նայեցին:

Տիկիները ծիծաղեցին, իսկ պարոնը, ակնոցներն ուղղելով, հարցրեց:

- Աղջիկ պարոնը տա՞նն է:

- Ի՞նչ եք անում,- հարցրեց Գիքորը:

Ներքևի ծիծաղն ավելի սաստկացավ:

Հյուրերին ճամփու դնելուց ետը տիկին Նատոն բարկացած, բարձր-բարձր խոսելով վեր էր քաղում մրգի սեղանը: Նա հայիտյում էր Գիքորին, մեկ-մեկ թվում էր, թե ինչեր է անում նա, անիծում էր իր բախտը, իր ամուսնուն:

- Քա՛, խամ է, որդի՛, կտվորի, որդի՛... ինչի ես սիրտդ շուռ բերում... Ախ, Աստոծ, ինչի՞ չես հոգիս առնում,- հառաչում էր պառավ դեղին:

- Երանի մի իմանամ՝ մարդու սրտի ես նեղացած ժամանակը դու ինչ ես խոսում... Խամ է, դե գնացեք դուք շինեցեք, ես հո ձեր գերին չեմ,- ձենն ավելի բարձրացնելով պատասխանեց պառավին հարսը ու շարունակեց իր տրտունջն ու անեծքը՝ մինչև ամուսինը տուն գար:

Ամուսնու ոտնաձայնը որ լսեց, սկսեց արտասվել, ավելի բարձր խոսել ու ամանները իրար գլխով տալ:

- Ասում եմ՝ դո՛ւրս արա՛ կորչի. ես ծառայի բանն էլ կանեմ. թե խնայում ես՝ փող տաս, կարգին ծառա բռնես... Լավ է մարդ ծառայի տեղ էլ քաշ գա, քան թե ամեն օր էսենց սիրտը շուռ բերի... Իմ թշնամին հո չե՞ս...

- Ի՞նչ է պատահել,- հարցրեց բազազը՝ տան մեջտեղը կանգնելով:

- Ի՞նչ պետք է պատահի. ես էր մնացել, որ խալխի մոտ էլ մարդ գետինը մտնի, ես էլ արիք. էլ ի՞նչ պատահի,- վրա թռավ տիկինը ու պատմեց բալի պատմությունը:

- Վա՛հ,- բացականչեց բազազը:

- Ա՛խ, Աստո՛ծ,- հառաչում էր բարի պառավը՝ դես ու դեն ընկնելով:

Բազազը Գիքորին ձեն տվեց:

Թմփթմփացնելով Գիքորը ներս ընկավ:

- Մոտի՛կ արի,- կանչեց բազազը:

Գիքորը վախեց նրա գույնից, մնաց տեղը կանգնած:

- Քեզ ասում եմ՝ մոտիկ արի...

Գիքորն էս անգամ շարժվեց, բայց դարձյալ մնաց տեղը կանգնած:

- Տո՛, արջի քոթոթ, ես քեզ ասում եմ՝ աղջիկ պարոնին ասա, դու գալիս ես դոնադներին ասում, թե բալը թանկ է՞ր...

- Ես... ես... աղջիկ պարոնին...- ուզում էր արդարանա Գիքորը, բայց խոսքը բերանում՝ ապտակը հասավ, աչքերը կայծակին տվին, գլուխը դիպավ կողքի պատովն ու վեր ընկավ: Հենց ընկած տեղն սկսեց բազազը ոտքել՝ անդադար կրկնելով՝ բալը թանկ էր, հը՞... բալը թանկ էր, հը՞...

Պառավ դեղին դողդողալով մեջ ընկավ, աշխատում էր ետ քաշի կատաղած որդուն, աղջիկ պարոնն էլ եկավ, երեխաներն էլ սկսեցին ճչալ, բազազը ետ կանգնեց՝ հեկալով ու կրկնելով՝ բալը թանկ էր, հը՞, աչքերը միշտ չռած անկյունում

կծկված Գիքորի վրա, որ դողալով ու ցավագին մրմնջում էր.

- Վա՛յ, նանի՛ ջան, վա՛յ... վա՛յ, նանի՛ ջան, վա՛յ...

7

Տեսան՝ տանը չի կարողանում ծառայի, խանութ տարան Գիքորին: Էնտեղ ապրանք պետք է տային մուշտարիների հետ տանելու, չի՞ք պետք է ծալեր, խանութը սրբեր, իսկ պարապ ժամանակը մուշտարի կանչեր:

Եվ ահա Գիքորը հաց է տանում խանութը: Կերակրամանը ձեռքին, մաշված ու դժգույն, մեծ-մեծ ոտնամանները քաշ տալով՝ անց է կենում կամուրջով: Նայեց ներքև: Քարվանսարանների բարձր պատերին զարկելով՝ ծառս էր լինում Քուռը, ոլորվում, պտտվում ու ճնշվելով խեղդվում, խուլ թշնամ կամուրջի տակին:

Ափից մոտիկ պտտում էր մի կանաչ նավակ: Երկու հոգի կային նրա մեջ. մի-նը ուռկան էր ձգում, մյուսը նավն էր կառավարում:

- Ա՛յ, հիմի կհանի,- ասավ Գիքորն ու կանգնած նայում էր ձկնորսներին: Ուռկանը դատարկ դուրս եկավ:

- Էս մինն իմ բախտից,- ասավ Գիքորն ուռկանը ձգելիս: Գիքորի բախտը դատարկ դուրս եկավ:

- Էս մինն էլ մեր Չանիի բախտիցը:

Էս էլ դատարկ դուրս եկավ:

- Էս մինն էլ Գալոյի բախտիցը:

Գալոն էլ էր անբախտ:

- Էս մինն էլ բաս...

Բայց էդ ժամանակ մոտիկ քարվանսարի դռանը աղմուկ բարձրացավ: Մի պարսիկ կապիկ էր պար ածում՝ երգելով.

Ա՛յ արի, արի, մեյմուն,

Ճիպոտդ սարի, մեյմուն,

Պառավի պես կուզի-կուզ,

Ջահելի պես պարի, մեյմուն:

Ժողովուրդը հավաքվել էր գլխին, ու վազում էին չորս կողմից: Գիքորն էլ վազեց: Աշխատեց կանգնած ժողովրդի արանքը մտնի, առաջ անցնի, չկարողացավ: Վիզը ձգեց, պճեղների վրա կանգնեց ու ճգնում էր անպատճառ տեսնի, թե ինչ է կատարվում մեջտեղը:

- Ի՞նչ էս ներս խցկվում, տո լաժիրա՛կ, գնա՛ քու բանին,- ասավ մի կինտո ու զարկեց գլխին:

Գիքորը հանկարծ սթափվեց ու վազեց դեպի խանութը:

Իրիկունը Գիքորը կուշ էր եկել խոհանոցում: Դեռ արտասուքը չէր ցամաքել նրա երեսին, դեռ այրվում էին խազեինի ապտակների տեղերը, դեռ նոր էր լռել աղջիկ պարոնի ձենը՝ շվշվացնելով ներս մտավ Վասոն՝ բազազի աշկերտը: Գիքորին նկատելով՝ նա իսկույն կանգ առավ ու, մասխարա դեմքին լրջություն տալով, սպառնալի հարցրեց.

- Կլուբումն ուշացա՞ր, տո արջի՛ քոթոթ, թե՞ գուբերնատի մոտ վռազ գործ ունեիր...

Գիքորը գլուխը չէր բարձրացնում:

- Ասա մի տեսնեմ է՛, տո՛ ...

Գիքորը լուռ էր:

- Չե՞ս իմանում, տո՛. որ տե՞ղ էիր է՛, որ էսօր ինձ քաղցած սպանեցիր. որ մեռնեի՝ հետո՞...

Էսպես խոսելով կամաց-կամաց մոտեցավ, մի քիչ կանգնեց ու հանկարծ զարկեց Գիքորի գլխին: Գիքորը երկու ձեռքով գլուխը պաշտպանեց ու սեղմվեց պատին: Վասոն պատրաստվում էր մի ուրիշ ձևի հարված էլ հասցնելու, բայց դուրսը բարձրացավ խազեինի ձայնը: Գալիս էր:

- Արա տես հիմի քեզ ի՞նչ է անում,- սպառնաց Վասոն:

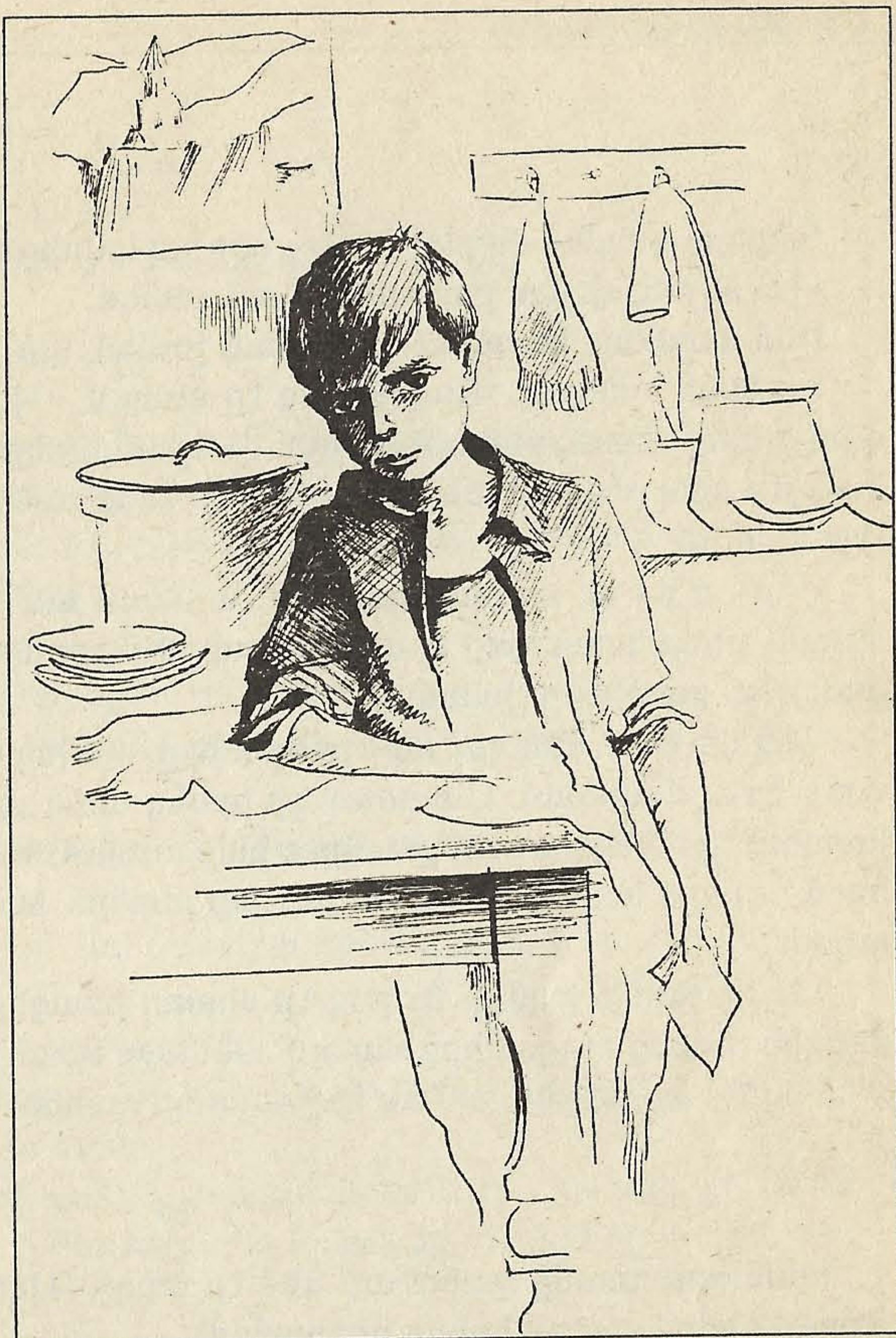
«Հիմի ինձ կսպանեն», - անցավ Գիքորի մտքովը, ու խեղճի հոգին տապաւրավ:

Խազեինը արդեն բավականին ծեծել էր խանութում, այժմ միայն հրամայեց հաց չտան, որ իմանա, թե ի՞նչ բան է քաղցածությունը:

Վտանգն անցավ:

Գիքորը հանգստացավ, թեև լսում էր աղջիկ-պարոնի ձայնը, որ ճշում էր.

- Ախր ընչի՞ ես պահում, դո՛ւրս արա՛ կորչի էլի, դուրս արա՛ կորչի՛...

Գիքորը կծկվեց վերմակի մեջ, գլուխը կոխեց տակը, տապ արավ:

«Լուսնյակ գիշեր, բոլորովին քուն չունեմ,

Ինձ տեսնողը կարծում է, թե տուն չունեմ, վա՛յ, տուն չունեմ...»:

Իր երգը երգելով՝ Վաստն հաց էր ուտում: Գիքորը վերմակի տակից երբեմն զգույշ ծիկրակում, թաքուն նայում էր նրան, կրկին աչքերը ծածկում: Նա էն օրը հաց չէր դրել բերանը, ծեծվել ու լաց էր եղել, այժմ էլ քաղցած պառկեց, ու քունը չէր տանում:

- Հը՞, ո՞նց ա, սոված քունդ չի՞ տանում հա՛, էդպե՛ս...- նկատեց չարաճճի Վաստն ու մի կտոր հաց ու պանիր տվավ Գիքորին: - Դե, ա՛ն, տեղի տակին թաքուն կեր, խազեինը չիմանա:

Գիքորը հափշտակեց հաց ու պանիրը, գլուխը կոխեց տեղի տակը, թաքուն ուտում էր ու մտածում: Մտածում էր իրենց տան վրա, էն օրերի վրա, երբ ազատ խաղում էր հանդերում ու լիասիրտ հաց ուտում, մտածում էն երեկոների վրա, երբ հերն ու մերը կռվում էին իրեն քաղաք բերելու համար... մերը լաց էր լինում, չէր ուզում...

- Ա՛խ, նանի՛ ջան, ի՛նչ լավ էր սիրտդ իմացել,- հառաչում էր Գիքորը տեղի տակին ու հաց ու պանիրը ուտում՝ ականջը սրած, թե խազեինը հո չի՞ գալի:

Իսկ առավոտը կանգնած էր խանութի դռանը:

Խանութի դռանը կանգնած ձեն էր տալի Գիքորը, մուշտարի էր կանչում ու բարձր ձենով գովում իրենց ապրանքը:

- Կանչի է՛, տո՛ւ. ի՛նչ ես մնջվել, մնացել կանգնած: Բերանումդ հո ջուր չկա՞:

- Է՛ստի համեցե՛ք, Է՛ստի համեցե՛ք...- կանչում էր Գիքորը:

Ներսը ծիծաղից թուլանում էին:

Նրան սովորեցրել էին, որ մուշտարի քաշի դեպի իրենց խանութը: Եվ նա հաճախ բռնում էր ես կամ էն անցորդի փեշից, կռախում ու համառ սկսում էր քաշել դեպի խանութը, ու բաց չէր թողնում, մինչև որ մարդը դուրս էր գալի համբերությունից: Գալիս էր դարձյալ իր տեղը կանգնում ու կանչում:

Ամառվա տոթ օրերին, խանութի դռանը երկար կանգնելուց հոգնած, նա երբեմն նստած քնում էր խանութի առաջին դարսած չթերի վրա:

Էդ ժամանակ չարաճճի ընկերները կամ հարևանները բռնոթի էին բռնում նրա քթի տակը:

Նա փռշտալով վեր էր թռչում:

Շոգից թնրած վաճառականները զվարճանում էին: Իսկ խազեինը կուշտ ծի-

ծաղեկուց հետո ձայն էր տալի.

- Քնում ե՞ս, տո՛ւ, արջի՛ քոթոթ, կանչի է՛...

- Է՛ստի համեցե՛ք, է՛ստի համեցե՛ք,- ձեն էր տալի Գիքորը:

11

Մի օր էլ Գիքորը, երբ մուշտարի էր կանչում, դիմացից երկու գյուղացի դուրս եկան: Նա վազեց, փաթաթվեց գյուղացիներին:

- Ա՛յ տղա, իսկի ճանաչեցի ոչ, էս ի՛նչ բան էր,- զարմացած բացականչեց գյուղացիներից մինը ու դարձավ ընկերին.

- Բազո՛ւ, դու կճանաչեի՞ր...

- Ես աչքերիցը կճանաչեի,- պարծեցավ ընկերը:

Ճշմարիտ որ Գիքորը շատ էր փոխվել, շատ էր մաշվել: Ինքն էլ էր փոխվել, շորերն էլ: Դժվար էր ճանաչելը:

- Ա՛յ տղա, էս կարգին մարդ ա դառել... հալա սրա շորերին, սրա շնորհքին...- հիանում էին գյուղացիները: .

- Համբոյի հողը մեր գլխին. տես՝ նա իր տղին որտե՛ղ հասցրեց, մեր տղերքը էնտեղ խոզ են արածացնում...

Այնինչ Գիքորը իրար ետևից հարցնում էր.

- Իմ մերը ո՞նց ա... մեր էրեխեքը ո՞նց են... իմ հերն ընչի՞ չեկավ... մեր կովը ծնե՞լ ա, թե չէ... մեր գեղումն ո՞վ ա մեռել...

- Ամենն էլ լավ են, շատ բարով կանեն,- պատասխանեցին գյուղացիք:- Էն ա՛ Սուքնանց Դուկասը մեռավ, մին էլ Պուճուրանց պառավը, մնացածը լավ են:

- Բա իմ հերն ընչի՞ չի գալի:

- Քու հերը լավ ուզում ա, ամա ո՞նց գա: Ինքը մենակ մի մարդ ա, սաղ տան ջափեն վրեն...

- Բա բան չեն դարգե՞լ...

- Ի՛նչ ունեն, որ դարգեն, դու ձեր տան բանը գիտես ո՞չ: Էս տարի էլ հացը բարակ էր, խեղճ հերդ գոռով ծերը ծերին ա հասցնում: Նրանցից ի՞նչ էս ուզում: Թե ունիս, դու դարգի. հրեն խարջ են ուզում՝ ձեռին գոռ չունի:

- Հո մեր տանիցը օքմի չի՞ հիվանդացել:

- Չէ՛, էն ա ձեր Ծաղիկ կովը Միրզանց գոմի փլեկովը ներքև ընկավ, սատկեց:

- Ծաղիկը սատկե՞ց...

- Խեղճ մերդ էնքան լաց էլավ՝ աչքերն ուռան:

Էս ասելով, գյուղացիներից մեկը մի նամակ հանեց, տվավ Գիքորին ու ասավ.

- Հիմի ի՞նչ էս ասում. մենք էլ քեզ տեսնիլ չենք, գնալու ենք. թե մորդ կամ քվորդ համար բան էս դարգելու, տուր տանենք:

- Որտեղի՞ց բան դարգեն, դեռ փող չեմ ստանում... ամա...

- Ամա ի՞նչ...

- Ուզում եմ՝ ես էլ գամ ձեզ հետ: Համ մեր գեղին, համ մերոնց կարոտել եմ, համ էլ...

- Վա՛յ, վա՛յ, մենք հենց իմացանք՝ մարդ ես դառել, խելոքացել ես... էդ տեսակ բան կասե՞ն: Էստեղ քեզ համար աղավարի ապրում ես՝ շորերդ թագա, ոտն ու ձեռքդ խտակ... Մենք ասում ենք մեր էրեխանցն էլ տեղ անես՝ բերենք, դու էդ ի՞նչ ես ասում: Էն որ ասել են՝ «խոզի գլուխը դրին խալիչին, գլորվեց ետ ցեխն ընկավ», հալալ քեզ համար են ասել:

Էսպես հանդիմանեցին գյուղացիները, խրատեցին, մնաս բարով ասին ու գնացին:

Նրանց գնալուց ետը Գիքորն իր անկյունը քաշվեց ու բաց արավ հոր նամակը:

«Իմ սիրելի որդի Գիքոր ջան:

Ի քաղաքն Թիֆլիս:

Մենք ողջ և առողջ ենք, միայն քու առողջութիւնն ենք ուզում, ամեն: Զեզ շատ կարոտով բարով են անում ապին, նանը, Չանին, Մոսին, Միկիչը, Գալոն, ամեն: Մեր սիրելի որդի Գիքոր. ահա իմացած լինես, որ տեղներս շատ նեղ ա և խարջը սաստիկ ուզում են, և փող չենք ճարում, և նանն ու Չանին տկլոր են, և տեղներս շատ նեղ ա: Գիքոր ջան, մի քանի մանեթ փող դարգի և մի գիր դարգի քու որպիսութենիցը: Եվ իմացած լլես, որ Ծաղիկը սատկեց, և նանն ու Չանին տկլոր են»:

Նամակը կարդաց ու տեղը կանգնած՝ միտք էր անում Գիքորը, դարդ էր անում իրանց տան համար: Սիրտը էրում էին նամակի տողերը:

- Նանն ու Չանին տկլոր են... Տեղներս նեղ ա...

- Կանչի է՛, տո՛, ի՞նչ ես վերացել, ուշքդ հետները գնա՞ց...- ձեն տվին ներսից:

- Է՛ստի համեցե՛ք, է՛ստի համեցե՛ք,- կանչում էր Գիքորը՝ խանութի դռանը կանգնած:

Զմեռը եկավ: Սառն աղմուկով ձյունախառն բութը թռչում է քաղաքի վրով: Փողոցներում սուրում, սուլում, հոսան է անում: Վզզալով մտնում է անկյունները, աղբատի ու տկլորի է ման գալի, պանդուխտ ու անտեր երեխա է որոնում:

Ահա գտավ Գիքորին:

Մի բարակ բլուզ հագին՝ խանութի դռանը կանգնած ձեն էր տալի նա.

- Է՛ստի համեցե՛ք, է՛ստի համեցե՛ք...

- Հրե՛սս...- չարախինդ սուլելով՝ ցուրտը, աներևույթ թրի նման, զարկեց ան-

ցավ ուկորները: Գիքորը դողաց:

Առանց էն էլ նա շատ էր մաշված. եղբանն էլ հերիք էր նրան: Ու անկողին ընկավ:

13

Հիվանդ պառկած էր Գիքորը բազազ Արտեմի խոհանոցում: Պառավ դեղին օրը մի քանի անգամ ներս էր մտնում՝ իրեն-իրեն խոսելով:

- Ի՞նչ կուգես, որդի՛, Գիքո՛ր:

- Ջո՛ւր...

Դեղին ջուր էր տալիս: Հիվանդը դողդոջուն ձեռներով բռնում, ագահ խմում էր ու կրկին ուզում.

- Էս սիրտս հովացնում չի, դե՛ղի... Էս մեր աղբրի սառը ջրիցն են ուզում, դե՛ղի... Էս մեր տունն են գնում... Էս իմ նանին են ուզում...

Բազազ Արտեմը ցավի մեջ էր ընկել: Նա դես-դեն ընկավ, նրանց կողմերից մարդ գտավ, ապապրեց, որ Համբոն գա, իսկ Գիքորին տարավ քաղաքային հիվանդանոցը:

Էնտեղ շատ հիվանդներ կային շարքերով պառկած: Տխուր տնքում էին ու օճորքին նայում անգոր հայացքներով:

Գիքորին էլ պառկեցրին նրանց շարքում:

Էստեղ գտավ նրան հայրը:

- Էդ ի՞նչ ես էլել, Գիքո՛ր ջան,- մղկտալով վրա ընկավ Համբոն:

Գիքորը տաքության մեջ չիմացավ հոր գալը:

- Գիքո՛ր ջան, բա եկել եմ, է՛, Գիքոր ջան... Էս քու ապին եմ, է՛...

Հիվանդը ոչինչ չհասկացավ: Նա զառանցում էր ու զառանցանքների մեջ կանչում էր՝ Միկի՛չ, Չանի՛, ապի՛, նանի՛...

- Էստեղ եմ, Գիքո՛ր ջան, նանը դարգել ա, որ քեզ տանեն մեր տունը... գալիս չե՞ս... Միկիչն ու Չանին հրեն կտերը կանգնած քեզ ճամփա են պահում: Ի՞նչ ես ասում. դե խոսա է՛, Գիքո՛ր ջան...

- Է՛ստի համեցե՛ք, է՛ստի համեցե՛ք,- բացականչեց հիվանդը, զանազան անկապ, կցկտուր խոսքեր ասավ ու ծիծաղում էր տաքության մեջ:

14

Մի երկու օրից ետը Համբոն գնում էր իրենց գյուղը:

Նա թաղել էր Գիքորին ու գնում էր: Կռան տակին տանում էր շորերը, որ մերը լաց լինի վրեն: Շորերի գրպաններում մի բուռը փայլուն կոճակներ, նախշուն

քոթեր, չքի կտորներ ու մի քանի քորոց գտան: Էն էլ, երևի, քորջ՝ Չանիի համար էր հավաքել ու պահել...

Գնում էր Համբոն ու մտածում: Շատ ժամանակ չէր անցել, որ էդ միևնույն ճամփով քաղաք եկավ իր Գիքորի հետ: Ահա էստեղ էր, որ նա ասավ.

- Ապի՛, ոտներս ցավում են...

Եվ ահա էն ծառը, որի տակ նստեցին հանգստանալու...

Ահա էնտեղ էր, որ ասավ.

- Ապի՛, ծարավ եմ...

Ահա էն աղբյուրն էլ, որ ջուր խմեցին...

Ամենը, ամենը կան, մենակ նա չկա...

Մյուս օրը, երբ Համբոն անցնում էր լեռները, հեռվո՛ւմ երևաց իրենց գյուղը:

Գյուղից դուրս կանգնած սպասում էին նանը, Չանին, Միկիչը, Մոսին, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկից կանչում էր.

- Ալի՛, ալի՛, հե՛ Գիքոլ...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Անծանոթ բառերը դո՛ւրս գրիր և բառարանի օգնությամբ բացատրի՛ր:
2. Նկարագրի՛ր հայ գյուղի վիճակն ըստ պատմվածքի:
3. Նկարագրի՛ր Թիֆլիս քաղաքն ըստ պատմվածքի:
4. Ներկայացրո՛ւ այն հերոսին, որը քեզ շատ է դուր գալիս:
5. Ո՞րն է զանգվածային տեսարանների դերը պատմվածքում:
6. Որո՞նք են Գիքորին քաղաք տանելու սոցիալական պատճառները:
7. Քեզ համոզո՞ւմ է պատմվածքի ավարտը: Պատճառաբանի՛ր:
8. Ո՞րն է պատմվածքի հիմնական գաղափարը:
9. Ինչո՞ւ Գիքորը Վասո չդարձավ:
10. Քննարկի՛ր բազազ Արտեմ և պառավ դեղի կապը: Քեզ համոզո՞ւմ է այս հակադրությունը:
11. Ինչպե՞ս են բնության պատկերները կապվում ստեղծագործության ընդհանուր տրամադրության հետ: